

El context.....

La Catalunya de Verdaguer: efervescència i convulsió

Gerard Horta
Antropòleg

El 1850 Verdaguer té cinc anys: el 27 per cent de les tropes de l'exèrcit espanyol són a Catalunya, on viu el 10 per cent de la població espanyola. Entre el 1814 i el 1900, Catalunya viu més de seixanta anys sota l'estat d'excepció. El 1855 Verdaguer fa 10 anys: els fabricants es neguen a signar contractes col·lectius, i els treballadors engeguen la primera vaga general dins l'Estat. La fi de la repressió militar i els afusellaments, la reglamentació del dret a l'associació obrera i la reducció de la jornada laboral d'infants i adolescents són alguns dels compromisos que s'arrenquen al govern. Poc després, el 1856, la burgesia dona suport al cop militar reaccionari d'O'Donnell, que marca el final del Bienni progressista i el retorn a la clandestinitat del moviment dels treballadors catalans.

L'urbanista federalista Ildefons Cerdà, mort en la pobresa, descriu les dures condicions de vida de la classe obrera de Barcelona el 1856, pocs anys després que F. Engels estudiï la situació del proletariat anglès el 1848. Als anys 50 i 60, el descens dels sous és paral·lel a l'augment del preu de l'arròs, la farina i d'altres productes bàsics. La Renaixença mostra l'efervescència d'una societat esclafada però no pas submissa. Guimerà, Oller, Verdaguer mateix i Maragall seran noms paradigmàtics. Si les col·lectivitats catalanes no haguessin tingut consciència de si mateixes, i la necessitat d'articular-se en termes polítics i culturals, la Renaixença no hauria reeixit. Que Catalunya renasqués al XIX és més discutible, ja que al XVIII Catalunya no havia pogut ser assassinada tota sencera.

El descontentament de la societat catalana culmina amb La Gloriosa, en què els moviments socials progressistes, demòcrates, federalistes i republicans tomben la monarquia borbònica, reflex d'un model social caduc: els retrats d'Isabel II cremen al costat del de Felip V. Malgrat que s'enderroqui la Ciutadella, se suprimeixin les quintes i es dissolguin els Mossos d'Esquadra, la desactivació de les juntes revolucionàries i el desarmament dels voluntaris i de les milícies atura unes transformacions que reclamen amplis sectors socials. La Constitució del 1869 possibilita unes certes llibertats i la reorganització de les societats obreres, que a Catalunya s'apropen a l'a-

narcosindicalisme de base bakunista. La Comuna de París, el 1871, amb tot el seu rerefons col·lectivista, espanta la burgesia. L'Església catòlica, que dona suport a les elits financeres i polítiques, veu com el pas del camp a la ciutat posa en perill el seu monopoli del sagrat i permet a nombrosos catalans adscriure's a l'espiritisme, per exemple, que s'estén com una taca d'oli entre treballadors i menestrals a partir del Sexenni democràtic. L'Església no satisfà les necessitats d'un poble al qual s'imposa un fort procés de desestructuració; les heterodòxies sí que ho fan: vehícules la reivindicació del cristianisme primigeni en qualitat de dipositaris de les raons per a l'amor, la justícia social, la caritat igualitarista i la llibertat, al costat de l'assumpció del racionalisme i de la pràctica empirista del model positivista.

El liberalisme federalista de la Primera República, fruit a Cata-

"A les zones rurals, els infants han de fer deu, onze, dotze quilòmetres per anar a treballar. I a Barcelona, la mortalitat puja el 1882 i és superior a la mitjana espanyola"

lunya de la majoria federal i obrerista, no pot fer front ni a la insurrecció carlina ni a un exèrcit al servei del conservadorisme. La proclamació de l'Estat Català el 1873 és ensorrada. En el context de crisi que se'n deriva -nova clandestinització de la dissidència, des de l'obrerisme fins a la religiositat, i davallada del suport als federalistes-, ecllosionen amb claredat els dos projectes de catalanisme polític que marcaran el segle. D'una banda, hi ha el catalanisme progressista, laïcista, racionalista, modernitzador i regenerador que encarna Valentí Almirall (influït per Jefferson, Spencer, Stuart Mill, Darwin) i el moviment aplegat entorn del primer diari en català fundat per ell, el *Diari Català*. Guimerà, Aldavert i Matheu, des del grup de *La Renaixença*, mantenen una línia contrària a la participació política, oposada tant a la d'Almirall com a la catòlica del grup vigatà de *La Veu de Montserrat* (Collell, Verdaguer mateix, Torras i Bages, hisendats com ara Abadal i Verdaguer i Callís).

Els esquerrans acusen el model catalanista conservador de fer una interpretació culturalista i

classista en termes polítics, i d'imaginar sota la senyera interessos de classe. En recordar l'inici del XX, Marià Martínez Cuenca assenyala: "Marx i el català els vaig aprendre a la vida al carrer". El que és evident és que, des de projectes polítics oposats, hi ha una reivindicació del catalanisme com a concepte dinàmic enfrontat a un estat uniformitzador i endarrerit.

L'apoliticisme anarquista rebutja l'Estat, especialment l'Estat centralista espanyol, font de greuges i repressió. I l'esperit autonomista i federalista de l'anarquisme català en redobla l'arrelament. El 1881 es funda la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola, la qual es desintegrarà més endavant en diverses societats obreres, en lluita per una jornada laboral de 8 hores que no podran aconseguir en tot el segle XIX. La realitat desmenteix promulgacions jurídiques com la llei del 1873, que prohibeix el treball en fàbriques, tallers, fundicions o mines dels infants (nens i nenes) menors de deu anys: un informe governamental elaborat quinze anys després denuncia l'explotació d'infants a partir dels 6 anys, obligats a treballar entre deu i tretze hores al dia per uns sous exigus. A les zones rurals, a més, els infants han de fer deu, onze, dotze quilòmetres cada dia per anar i tornar al centre de treball. I a Barcelona, la taxa de mortalitat l'any

1882 (35,92 per mil) és set punts superior a la del 1857, i superior a la mitjana espanyola. En la situació immisericorde d'explotació social i d'uns medis populars miseribilitzats i reprimits brolla la violència anarquista amb les accions terroristes contra empreses, el públic de platea del Liceu, el general Martínez o la processó del Corpus als anys noranta. Al Penedès, el Vallès i el Camp de Tarragona s'agreuja el conflicte entre els propietaris i els rabassaires, amb la fil·loxera de rerefons, mentre treballadors urbans i pagesos són enviats a Cuba i les Filipines per ser-hi delmats. El trasbals que provoca a Catalunya la pèrdua de les últimes colònies extrapeninsulars de la monarquia castellana, el 1898, és més polític que econòmic.

Tots els moviments socials de la Catalunya del XIX, doncs, s'expliquen en tractar de la complexitat i l'amplitud ideològica dels catalanismes de la darrereria del XIX. S'hi ha de veure l'efervescència d'una societat immersida en un combat antagònic amb ella mateixa. Al segle XX es palesa què hi ha en termes *socials* darrere cada *projecte de país*. El 1902, poc abans de la mort de Verdaguer, Barcelona és escenari -com quan era menut-, d'una vaga general esclafada militarment: 17 ciutadans morts, centenars de detinguts i milers d'acomiadats -*La càrrega*, de Casas, prové d'aquí-. La negativa inicial a enterrar Verdaguer a Barcelona obeeix a la por que justament qui sortirà a acomiadar-lo és el mateix poble reprimat. Fins al 1936, pel comiat de Bonaventura Durruti, no es tornarà a viure un enterrament tan multitudinari. Al de Verdaguer, però, la policia vigila la ciutadania.

Mística

Jordi Graupera i Garcia-Milà
Escriptor

"Vull anar al Cel; per això n'he escrit aqueixos cants d'anorrança." Aquesta frase que pertany al pròleg d'*Al Cel* és segurament la que explica millor la intenció de Verdaguer en la seva poesia mística. Verdaguer vol anar al Cel i tot el que fa, tot el que diu, tot el que escriu té com a objectiu l'eternitat celestial. El primer és aquesta voluntat, aquest desig. Quasi com si es tractés de l'enamorat vers l'enamorada Verdaguer aboca tot el seu amor, tot el seu anhel cap a aquest Cel que ell escriu en majúscules. La perfecció que ell somia recull totes les ambicions de Verdaguer. I sí, potser *ambicions* és una paraula inadequada per parlar d'àngels i serafins, però és que Verdaguer aboca en el Cel totes les misèries que veu a la terra, en positiu. La tristesa la converteix en joia, la por en seguretat, l'enveja en generositat, i la mentida, el dubte, l'engany i la hipocresia es converteixen en la llum certa de Déu. Però, a més, en aquest somni místic es veu

al costat de Déu Pare contemplant la seva llum, gaudint d'un èxtasi etern al costat de la Verge Maria i de tots els Sants, com si en fos un més, un més! Però del que de debò fugí Verdaguer és de la seva pròpia misèria. Al Cel totes aquelles foscores que el fan sentir culpable seran només llum, totes aquelles injustícies de les quals ha estat objecte deixaran pas a una veritable comprensió i, sobretot, a un veritable reconeixement de la seva tasca com a poeta. En el seu voler anar al Cel, però, hi ha implícit el seu: "Vull fugir de la terra". Hi ha una certa actitud d'evasió. L'exaltació de les virtuts del Cel, tant les individuals com les col·lectives, com les ambientals, és tan exagerada (com correspon a qualsevol divinització) que s'ha vist forçat a construir-la depreciant tot allò que pertany al món terrenal. Així, en els versos de Verdaguer, la terra és converteix en un mar ple de "golfos de neguit" i "d'onades de tristesa". No se sap si ha construït la

